

Eindverslag PWO-project

Zorg en studeren in balans op weg naar een mantelzorgvriendelijk studentenbeleid

1 september 2018 – 31 augustus 2019

Studiegebied Gezondheidszorg

Campus Brugge

Ingeborg Simpelaere & Eveline Crevits

Onderzoekscoach: Lisa Kerckhof

**In samenwerking met HOWEST: Sigrid Bosteels – Veerle Coupé
In samenwerking met Samana: Francky Debusschere – Kathleen van Walle**

1. Abstract:

Jongvolwassen mantelzorgers (18-25jaar) blijken (inter)nationaal een onderbelichte onderzoeksgroep te zijn. Hierdoor zijn het aantal jongvolwassen mantelzorgers en hun specifieke noden en behoeften onbekend. Studenten die mantelzorg verlenen blijken meer studievertraging op te lopen of overwegen om de studie stop te zetten. Om die reden werd deze studie – ontwikkeld vanuit een samenwerking tussen mantelzorgvereniging Samana en de hogescholen VIVES en HOWEST – opgezet met de volgende onderzoeksvragen:

- Wat is het **aantal en het profiel** van de studerende mantelzorgers in de hogescholen VIVES en HOWEST? Hoe groot is de doelgroep? Wat zijn de kenmerken van de doelgroep?
- Wat zijn de **noden en behoeften** van deze studerende mantelzorgers?
- Welk **ondersteuningsbeleid** kunnen we als hogeschool voeren om de combinatie 'studeren' en 'zorgtaken en/of kopzorgen' beter op elkaar af te stemmen? Hoe kunnen we de studerende mantelzorgers ondersteunen?

Via een literatuurstudie naar internationale good practices en kwantitatief en kwalitatief onderzoek werd getracht een antwoord te vinden op bovenstaande onderzoeksvragen. Uit de kwantitatieve en/of kwalitatieve analyse van de resultaten bleek dat 17% van de respondenten jongvolwassen mantelzorger is. Elke studerende mantelzorger heeft andere noden; bijgevolg is een persoonlijk gesprek steeds wenselijk om de individuele noden uit te klaren. Studenten spreken zelf weinig over mantelzorg. Om die reden is het belangrijk om **mantelzorg meer zichtbaar te maken in de hogeschool**; als (h)erkenning voor de zorg die ze combineren met studeren. Als studenten zichzelf (h)erkennen als mantelzorger, kunnen ze zelf sneller de stap zetten om aanspraak te maken op faciliteiten op maat. Studerende mantelzorgers worden momenteel eerder toevallig ontdekt, naar aanleiding van situaties zoals het behalen van minder goede examenresultaten. Deze situaties kunnen als knipperlichten fungeren, waar docenten op een andere manier kunnen leren op reageren. Echter, hiertoe is er **nood aan vorming van docenten**. Studerende mantelzorgers hebben een **hoge nood aan mentale en psychische ondersteuning**. Veel studerende mantelzorgers bevinden zich in een kwetsbare positie omdat ze de enige of één van de twee mantelzorgers zijn, waardoor de draaglast groot dreigt te worden. Ook blijken er relatief weinig professionals ingeschakeld te worden. Heel wat studerende mantelzorgers nemen dagelijks zorg op, met een gemiddelde van 12u per week. Het bieden van mantelzorg heeft eerder **een negatieve invloed** op hun emotioneel welbevinden, hun vrijetijdsbesteding en hun schoolwerk. Ook het halen van een deadline blijkt moeilijk te zijn en ze hebben moeite om zich te concentreren. Mantelzorg brengt daarnaast **ook positieve gevolgen** met zich mee: de zorg oefent een positieve invloed uit op de relatie met de zorgbehoevende en de andere gezinsleden, alsook op hun persoonlijke ontwikkeling. Het geeft hen een goed gevoel omdat ze blij zijn de zorgbehoevende te kunnen helpen, ze voelen zich verantwoordelijk en waarderen kleine dingen. Bij een grote groep studenten lukt het **combineren van zorg en studeren goed tot heel goed**. Diepgaandere kwantitatieve analyse leverde echter geen duidelijk patroon op: De hypothesen dat het mogelijk beter lukt wanneer er meerdere mantelzorgers zijn of wanneer er meer professionele hulpverleners ingeschakeld worden of wanneer de student bij de zorgontvanger woont, blijken geen duidelijke grond te vinden. Wanneer zorg ontstaat of de zorg toeneemt, hebben studerende mantelzorgers meestal niet de mentale ruimte of de tijd om uit te zoeken welke ondersteuningsmogelijkheden er zijn binnen en buiten de hogeschool. Een **centraal aanspreekpunt** zou handig zijn, om alle vragen te beantwoorden en met kennis van zaken door te verwijzen. **Veel ondersteuningsmogelijkheden** zijn echter reeds beschikbaar binnen de hogeschool. De voorgestelde maatregelen (geordend volgens het VIVES-ondersteuningsmodel) hebben als doel 'mantelzorg' meer zichtbaar te maken binnen de hogeschool, zodat studerende mantelzorgers minder 'toevallig' ondersteuning krijgen. Op die manier kan voorkomen worden dat studerende mantelzorgers een te zwaar studieprogramma blijven opnemen of dat ze de opleiding stopzetten, vooraleer eerst ondersteunende maatregelen uit te proberen. Alle mogelijke ondersteunende maatregelen werden besproken met de leidinggevenden faciliterende diensten, alsook voorgesteld binnen de VIVES-raad. Hieruit volgt dat het statuut student-mantelzorger

wordt opgenomen in het OER 2019-2020; alsook wordt er een actieplan opgezet om de verschillende maatregelen ingang te laten vinden in het hogeschoolleven.

2. Theoretisch kader en doelstellingen

Jonge mantelzorgers vormen een zeer diverse groep, ook qua intensiteit en duur van de zorg en de contexten waarin er zorg verleend wordt. Diverse definities en criteria voor deze groep zijn in de literatuur terug te vinden [Vanthuyne et al., 2015]. Saul Becker omschrijft jonge mantelzorgers als volgt: “Jonge mantelzorgers zijn jongeren die ervoor zorgen dat, of van plan zijn om, zorg te verlenen, te assisteren bij, of ondersteuning te bieden aan een ander familielid. Ze voeren vaak op regelmatige basis taken uit, die van wezenlijk belang zijn en vaak geassocieerd worden met het verantwoordelijkheidsniveau van een volwassene. De zorgontvanger is vaak een ouder, maar kan ook een broer of zus zijn, een grootouder of andere naaste die gehandicapt is, een chronische ziekte heeft, een psychische beperking of andere conditie die geassocieerd wordt met zorg, ondersteuning, of supervisie.”.

De stijgende levensverwachting in België impliceert een sterk toenemende vergrijzing van de bevolking, wat ongetwijfeld leidt tot een grotere zorgbehoefte. De actuele demografische en sociaaleconomische ontwikkelingen hebben eveneens hun weerslag op de inzetbaarheid, verwachtingen, mogelijkheden en beschikbaarheid van de niet-formele hulpverleners, zoals mantelzorgers en vrijwilligers [Vandeuren, 2016]. **De mantelzorg wordt vanuit de vermaatschappelijking van zorg als een belangrijke partner gezien** [De kracht van het engagement, 2013].

Vanthuyne et al. (2015) geeft aan dat **jongeren zich vaak niet herkennen in de gebruikte terminologie ‘mantelzorg’** om naar hen, naar hun situatie of naar hun zorgtaken te verwijzen, waardoor ze zich niet kunnen of willen identificeren met de term ‘mantelzorg’. De jongeren realiseren zich vaak niet dat zij dergelijke zorgtaken op zich nemen, totdat zij er in een specifieke onderwijs-, medische of welzijnscontext worden op gewezen (Eurocarers, 2019).

Er worden verschillende leeftijdsgrenzen voor jonge mantelzorgers gehanteerd, wat het schatten van prevalenties en incidenties en het vergelijken van onderzoeken moeilijk maakt. **Een cijfermatig beeld dat een correcte visie geeft over de leefsituatie van jonge mantelzorgers ontbreekt tot op vandaag.** Het aantal onderzoeken naar jonge mantelzorgers en hun ondersteuningsnaden in België is eerder beperkt en er wordt **nog geen structureel beleid rond jonge mantelzorgers gevoerd**. Toch vormt het mantelzorgbeleidsplan van Vandeuren [2016] een mooie aanzet om het beleid voor (jonge) mantelzorgers te verbeteren. Het Vlaams Expertisepunt Mantelzorg vormt hier een onderdeel van en verzamelt informatie en kennis, maar ook interessante tips, publicaties en tools rond mantelzorg in Vlaanderen en daarbuiten. Ook het ‘Scholennetwerk voor Jonge Mantelzorgers’ (Vanderlinden et al., 2019), probeert jonge mantelzorgers ondersteuning te bieden, zonder hen extra te belasten. In het project ‘Samen naar een mantelzorgvriendelijke school’ (Samana, 2018) wordt er met de leerlingen en de leerkrachten gewerkt aan een ondersteunende schoolomgeving. **Onderwijs speelt een sleutelrol in de sensibilisering van het thema mantelzorg.** In de deelnemende scholen varieert het aantal jonge mantelzorgers tussen de 15 en 17,4% (Samana, 2019). In België is er een groeiend bewustzijn voor jonge mantelzorgers; echter, er is meer nood aan systematisch onderzoek en aan beleidsmakers die het thema op de voorgrond plaatsen [Leu et al., 2017]! Dit is al het geval in het Verenigd Koninkrijk en Australië, toonaangevende landen qua mantelzorgbeleid. Ondersteuning voor jonge mantelzorgers wordt er gezien als een fundamenteel recht, met een ondersteuningsplan voor iedereen die zich identificeert als jonge mantelzorgers, alsook is er financiële, praktische en beleidssteuning in scholen voorzien.

Echter, **de leeftijdsgroep 18-25 jaar, is zowel in de Belgische én internationale literatuur onderbelicht** [Vanthuyne et al., 2015]. **Voor de samenleving en voor hoger onderwijsinstellingen is deze groep jongeren van cruciaal belang.** Zij bevinden zich immers op de drempel naar volwassenheid, geven vorm aan hun studieloopbaan, oriënteren zich op de arbeidsmarkt en zetten stappen naar het uitbouwen van een zelfstandig leven [Bronselaeer et al., 2018; Carers Trust, 2012]. Het opnemen van buitengewone zorgtaken in de privésfeer bemoeilijkt en verzwaart dit traject en plaatst jongeren voor extra uitdagingen, waarbij de gevolgen vaak slechts op langere termijn tot uiting komen.

Studenten die mantelzorg verlenen blijken **vaker in de knel te komen met hun studie.** Zo blijkt uit de studie van Stolk [2017] dat studenten zeer diverse taken op zich nemen, zoals huishoudelijke hulp, administratieve hulp, lichamelijke verzorging en tolken. Al deze taken oefenen een belangrijke invloed uit op hun studie. Daarnaast gaven de respondenten uit de studie van Stolk [2017] aan dat ze kopzorgen hebben, die vaak samen met hun verantwoordelijkheidsgevoel leiden tot concentratieproblemen en stress. **Ze geven aan dat ze het zwaar hebben, zowel emotioneel als fysiek. Studerende mantelzorgers overwegen eerder om te stoppen, lopen sneller een studievertraging van een of meerdere semesters op in vergelijking tot studenten die geen mantelzorg verlenen en laten bewust vakken vallen** [Stolk, 2017]. **Elke mantelzorgsituatie blijkt echter uniek te zijn, waardoor elke student er anders mee om gaat en andere noden heeft.** Sommige studenten spreken over hun situatie met een docent en in tweede situatie met een studentendecaan of studieadviseur. Echter, voor sommige studenten wordt dit niet steeds als positief ervaren. Sommige studenten voelen zich niet begrepen of erkend door de onderwijsinstelling of voelen een gebrek aan kennis over mantelzorg en een gebrek aan ondersteuningsmogelijkheden (binnen en buiten de hogeschool). Studenten geven aan nood te hebben aan een centraal aanspreekpunt binnen de hogeschool; een aanspreekpunt dat begrip en erkenning geeft en hen actief steunt en meedenkt met de situatie. Er heerst onduidelijkheid over bij wie studenten voor wat terecht kunnen. Daarnaast verloopt het doorverwijzen ook niet steeds adequaat. Stolk ziet mogelijkheden in het opzetten van een bewustwordingscampagne (met behulp van flyers of posters) rond mantelzorg in de hogeschool, waardoor mantelzorg meer in beeld zou gebracht worden. De onderwijsinstelling zou meer kunnen inzetten op financiële en mentale ondersteuning en daarnaast ook op onderwijsondersteuning zoals het ondersteunen van studietaken, meer flexibiliteit opbrengen voor wat betreft aanwezigheidsplicht, deadlines en examenperiodes. Verder blijkt dat de studenten niet steeds gebruik maken van de beschikbare ondersteuningsmogelijkheden in de thuissituatie [Stolk, 2017].

Hogeschool UCLL is de enige hogeschool in Vlaanderen, die **het statuut student-mantelzorger** hanteert en dit sinds academiejaar 2017-2018. De criteria waar een student moet aan voldoen om het statuut student-mantelzorger te verkrijgen, zijn de volgende: (1) extra ondersteuning bieden aan iemand, (2) de persoon die door de student wordt ondersteund is een zorgbehoevend iemand en (3) de zorgbehoevende moet iemand uit de directe omgeving van de student zijn. De criteria worden afgetoetst in een gesprek met een medewerker van de studentendienst. Ook wordt er een attest gevraagd van de behandelende arts. Verder vult de student een aanvraagformulier in. In overleg kunnen faciliteiten toegekend worden, zoals een verschuiving van permanente evaluatie, aangepaste opdrachten, aangepaste examens, spreiding examens, spreiding stage, nota's bezorgen, vroegtijdig de les verlaten en gewettigde afwezigheid bij verplichte lessen.

3. Onderzoeksvragen en hypotheses

Vanuit deze probleemstelling, richt dit onderzoek zich op de volgende onderzoeksvragen:

- Wat is het **aantal en het profiel** van de studerende mantelzorgers in de hogescholen VIVES en HOWEST? Hoe groot is de doelgroep? Wat zijn de kenmerken van de doelgroep?
- Wat zijn de **noden en behoeften** van deze studerende mantelzorgers?
- Welk **ondersteuningsbeleid** kunnen we als hogeschool voeren om de combinatie 'studeren' en 'zorgtaken en/of kopzorgen' beter op elkaar af te stemmen? Hoe kunnen we de studerende mantelzorgers ondersteunen?

Het doel van dit maatschappelijk relevant project is dan ook tweedelig:

- bewustwording van het huidige aanbod aan ondersteuningsmogelijkheden en de nood aan bijkomende ondersteuning
- het uitwerken van een duurzaam, mantelzorgvriendelijk studentenbeleid, zodat jonge, studerende mantelzorgers optimaal kunnen participeren aan hoger onderwijs.

4. Gehanteerde onderzoeksmethodiek

Om de doelen van dit project te realiseren, werden de volgende stappen uitgewerkt:

1. **Literatuurstudie:** in kaart brengen van (inter)nationale 'good practices' voor het ondersteunen van studerende mantelzorgers – in de leeftijdscategorie 18-25 jaar – in het hoger onderwijs.
2. In kaart brengen van het **aantal en het profiel van studerende mantelzorgers** in de hogescholen VIVES en HOWEST aan de hand van een vragenlijst (kwantitatief luik).
3. **Kwalitatief luik VIVES:** In kaart brengen van het huidige ondersteuningsbeleid in VIVES en de mogelijke ondersteunde maatregelen voor studerende mantelzorgers aan de hand van focusgesprekken in werkgroepen.
4. **Kwalitatief luik HOWEST:** uitwisselen van persoonlijke ervaringen en knelpunten in de ondersteuning van studerende mantelzorgers aan de hand van gesprekken in werkgroepen.

Literatuurstudie: zie probleemstelling

Aantal en profiel studerende mantelzorgers in VIVES en HOWEST: Kwantitatieve bevraging

Er werd een vragenlijst ontwikkeld op basis van bestaande literatuur [Dopmeijer, 2018; van Tienen et al., 2018; Van der Heijde et al., 2015] en een vragenlijst van Samana [Samana, 2018]. De vragenlijst werd ontwikkeld in VIVES aan de hand van Limesurvey (cfr. Appendix I); in HOWEST gebeurde dit door middel van het centrale bevragingssysteem Evaluation Kit. Een eerste versie werd voorgelegd aan de Raad van Inspiratie (stuurgroep) op 6 december 2019 en op basis van hun suggesties bijgewerkt.

Alle studenten en docenten werden geïnformeerd over de vragenlijst via de nieuwsbrief die over geheel VIVES werd uitgestuurd. Voorafgaand werden in elk studiegebied docenten gezocht die tijdens hun lestijd de vragenlijst wilden laten invullen en dit per opleidingsjaar. In sommige studiegebieden en bij een aantal studentengroepen (bv. afstandsonderwijs, brugopleiding, in het geval de student op stage was) werd dit opgenomen als een onderdeel van een kwaliteitsbevraging of hebben de studenten de vragenlijst per mail ontvangen. Hiermee probeerden we de 11598 studenten van VIVES (meer specifiek 9374 studenten dagonderwijs en 2217 studenten afstandsonderwijs) en de 6249 studenten van HOWEST (meer specifiek 5962 studenten dagonderwijs en 287 studenten afstandsonderwijs) te bereiken. De studenten die de enquête invulden, maakten kans om een cinematicket te winnen. De studenten van de HBO-5 opleidingen werden niet opgenomen in dit onderzoek, alsook anderstaligen. De antwoorden

werden geanalyseerd aan de hand van frequentie-analyse door middel van SPSS 25 [IBM corp, 2017]. Analyse van de responsen werd verwerkt en geïllustreerd aan de hand van tabellen en figuren.

Kwalitatief luik:

De werkgroepen werden op een andere manier georganiseerd in de beide Hogescholen. De bedoeling in VIVES was om het huidige ondersteuningsbeleid voor alle studenten in kaart te brengen, alsook de mogelijke ondersteunde maatregelen voor studerende mantelzorgers. Het kwalitatief luik binnen HOWEST focuste zich op het uitwisselen van persoonlijke ervaringen en knelpunten in de ondersteuning van studerende mantelzorgers. In beide hogescholen werd voor het kwalitatief luik een andere methode gehanteerd.

Kwalitatief onderzoek in VIVES:

De werkgroepen werden ingericht in de campussen Brugge, Roeselare en Kortrijk. De leden van de werkgroepen werden gerekruteerd op basis van de volgende inclusiecriteria: (1) een vertegenwoordiging van de 6 studiegebieden van VIVES (gezondheidszorg, biotechniek, handelswetenschappen en bedrijfskunde, onderwijs, sociaal-agogisch werk en industriële wetenschappen en technologie); (2) de aanwezigheid van studie- en trajectbegeleiders; (3) medewerkers van STUVO en (4) studerende mantelzorgers. De leden van de werkgroepen werden gerekruteerd door middel van een mailing met inschrijvingslink, die gericht was aan de opleidingshoofden van de studiegebieden, de coördinator studie- en trajectbegeleiding, de verantwoordelijke STUVO en aan studerende mantelzorgers die lid zijn van de Raad van Inspiratie van dit onderzoeksproject.

De drie werkgroep-gesprekken werden met een dictafon opgenomen en uitgetypt, met respect voor de anonimiteit van de groepsleden. De eerste twee werkgroepen werden opgevat als een focusgroepsgesprek. De focusgesprekken werden georganiseerd aan de hand van het study-ability model, een kader dat wordt gehanteerd binnen het studenten-ondersteuningsbeleid van VIVES en ontwikkeld werd vanuit de dienst studie- en trajectbegeleiding en gelijke onderwijskansen [Van Oost et al., 2018]. 'Study ability' staat voor het behalen van goede resultaten, een vlotte studievoortgang en een voldoende hoog welbevinden in de studiecontext. Hogeschool VIVES streeft naar een laagdrempelig contact tussen studenten en docenten. De studie- en trajectbegeleiders staan klaar voor de studenten om hun studietraject aan te passen of om studenten te ondersteunen bij het studeren, door middel van studiebegeleiding. De infrastructuur wordt zo studentvriendelijk mogelijk ingericht en STUVO voorziet onder andere een psychologisch en financieel vangnet. Het ondersteunen van studenten is bovendien een taak en verantwoordelijkheid van elke VIVES-medewerker.

Tijdens de focusgesprekken werd er eerst naar ieders persoonlijke ervaring met studerende mantelzorgers gepolst. Zo werd er bevestigd of studerende mantelzorgers worden opgemerkt en/of deze studenten zich dan spontaan aanmelden? Er werd ook nagegaan of de leden zelf noden merkten bij studerende mantelzorgers en of ze suggesties hadden om studerende mantelzorgers (beter) te ondersteunen binnen VIVES. De deelnemers kregen vervolgens ook zicht op de preliminaire resultaten van de kwantitatieve bevraging in VIVES om het gesprek te stimuleren. De deelnemers gaven feedback op de resultaten van de kwantitatieve bevraging: wat er opviel, wat er hen verbaasde of wat ze als onverwacht beschouwden. De deelnemers formuleerden ook suggesties om tegemoet te komen aan wat de studerende mantelzorgers vragen. Er werd ook stilgestaan bij het eventueel oprichten van een mantelzorg-statuut en de daaraan verbonden voor- en nadelen. Een voorbeeld vanuit University College Leuven Limburg (UCLL) werd geïllustreerd. In de derde werkgroep werden door de onderzoekers allerhande maatregelen voorgesteld, die kunnen bijdragen tot een mantelzorgvriendelijk studentenbeleid. De suggesties vonden hun oorsprong in (inter)nationale literatuur, in de kwantitatieve bevraging bij de VIVES-studenten, in de focusgroepsgesprekken van de eerste twee werkgroepen in VIVES, in de kwalitatieve bevraging door een bachelorstudent sociaal agogisch werk [Van Vynckt C., 2019], alsook vanuit voorbeelden hoe andere hogescholen in Vlaanderen met studerende mantelzorgers omgaan.

Kwalitatief onderzoek in Howest

In Howest gebeurde de bevraging binnen de werkgroepen tijdens het overlegmoment op 22 mei 2019, dat georganiseerd werd voor de aanspreekpunten studentenbegeleiding. De bedoeling van dit overleg was het toevoegen van een exploratief onderzoeksluik aan de kwantitatieve bevraging. De participanten werden geselecteerd door de verantwoordelijke sociaal beleid van Howest via een uitnodiging per mail. Er kwamen vier groepen samen; één in campus Kortrijk en drie in Brugge. Op beide locaties werden de werkgroepen begeleid door de verantwoordelijke sociaal beleid (Ria Vermote) en een STUVO- verantwoordelijke (Jeffrey Declercq). De participanten in deze groepen vervullen naast hun functie als aanspreekpunt ook andere opdrachten, zoals de rol van opleidingscoördinator, kwaliteitsmedewerker, STUVO-medewerker, talentcoach en trajectbegeleider. Uit alle studiegebieden van Howest werden de participanten gerekruteerd. Er werden groepjes van 3 personen samengesteld waarbij elke deelnemer bij voorkeur uit een verschillend studiegebied afkomstig was; dit om inhoudelijk een zo groot mogelijke diversiteit aan ervaringen en suggesties te kunnen verzamelen.

Voorafgaand aan het overleg werd een korte uiteenzetting gegeven over het huidige onderzoeksproject en werd een sensibiliserend filmpje over studerende mantelzorgers [www.youtube.com/watch?v=0tR0jg3zbg4] getoond alsook een aantal preliminaire resultaten om het gesprek op gang te brengen. Elke groep beschikte over een digitaal invulformulier met volgende richtvragen voor de gesprekken: 1) Wat is jullie ervaring met studenten die mantelzorgtaken opnemen?; 2) Is er volgens jullie nood aan een apart statuut of dient dit geïntegreerd te worden in het globale hogeschoolbeleid (eerder inclusief beleid)?; 3) Welke ondersteuning of tegemoetkomingen zien jullie als mogelijk/noodzakelijk binnen Howest? De deelnemers werden uitgenodigd om met elkaar in gesprek te gaan over persoonlijke ervaringen en mogelijke knelpunten in de ondersteuning van studerende mantelzorgers. De werkwijze in de groepen was op alle locaties identiek. Er werd zo weinig mogelijk aangereikt van ondersteunende documentatie om de participanten zo weinig mogelijk te beïnvloeden en om hen niet in een bepaalde richting te sturen. Zo werden er bijvoorbeeld geen bestaande maatregelen voor mantelzorgers uit nationale of internationale bronnen voorgelegd. Tijdens deze werkgroepen werden geen suggesties afgetoetst naar een mogelijk ondersteuningsbeleid in HOWEST. Het was ook de bedoeling om vooral het algemeen welzijn van de jong studerende mantelzorgers in kaart te brengen en niet te focussen op de studieloopbaan of studieresultaten. Bij afloop werden de invulformulieren verzameld en doorgestuurd per mail. Op basis van de schriftelijke verslagen werd een thematische analyse doorgevoerd waarbij de belangrijkste bevindingen inhoudelijk werden geordend en samengevat.

5. Synthese van de projectresultaten

Kwantitatieve resultaten

Het totaal aantal respondenten over beide hogescholen bedroeg 4036. Zeventachtig procent (87,7%; N = 2531) bevindt zich in de leeftijdsgroep 18-24 jaar en 12.3% (N = 496) is 25 jaar of ouder. Het aantal vrouwen in de onderzoekspopulatie is 66.4% (N = 2679).

Van het totaal aantal respondenten bleken 693 studenten (**17%**) **mantelzorger** te zijn; hiervan situeren 541 studenten (78%) zich in de leeftijdscategorie 18-24 en 152 (22%) zijn ouder dan 25 jaar. Opvallend is dat de groep 18-24- jarige respondenten meer uit een kerngezin, een nieuw samengesteld gezin of een eenoudergezin komen dan de 25-plusser-respondenten. Deze laatste

wonen eerder alleen of samen met hun partner. De studiegebieden met het hoogste aantal studerende mantelzorgers blijken gezondheidszorg en onderwijs te zijn.

De resultaten hieronder hebben betrekking op **de leeftijdsgroep 18-24-jarige mantelzorgers**.

Op de vraag '**In welke categorieën zou je de noden van je familielid of naaste situeren**' geeft 59.1% (N = 279) aan dat het om fysieke beperkingen gaat, 18% procent (N=84) benoemt dat het om een mentale beperking gaat; 27.3% (N=129) meent dat het om een psychische kwetsbaarheid gaat en 15.5% (N=73) om een sociale kwetsbaarheid. In 7% (N=33) van de gevallen gaat het om een verslavingsproblematiek en 27.8% (N=131) rapporteert een chronische ziekte. De respondenten hadden de mogelijkheid om meerdere antwoorden aan te duiden.

Wat de **aard van de zorg** die gegeven wordt betreft, zijn het meest voorkomend: emotionele steun en gezelschap (70.6%), hulp bij het huishouden (66.5%), boodschappen doen (59.5%) en vervoer en begeleiding (41.0%). Eenenvijftig procent van de leeftijdsgroep 18-24 jaar (N = 395) doet dagelijks aan zorg, alsook 72,2% (N=72) van de leeftijdsgroep 25+.

11.6% van de respondenten (N = 541) geven aan dat er geen andere personen zijn die ook mantelzorg aanbieden aan de zorgbehoevende en bij achtenzestig procent blijkt er **nog 1 persoon mantelzorg** te bieden.

Qua **aantal professionelen** die zorg bieden, blijkt er slechts 1 professional te zijn bij 36.2% van de respondenten en bij 44.7% gaat het om 2 tot 5 personen.

32.4% (N = 469) geven aan **nood** te hebben **aan een gesprek** over de zorg die ze opnemen. Bij slechts 59 personen (17,7%, N = 332) blijkt de hogeschool op de hoogte te zijn van de zorg in de directe omgeving. Een 31-tal personen (**9,3%**, N = 330) **spreekt zelf op de hogeschool over de zorg**. Van de 25 personen die de vraag 'voel je begrip voor je situatie' ingevuld hebben, blijkt de meerderheid (80%, N = 20) **begrip te voelen**. Van de 277 studenten die de vraag '*Heb je behoefte aan een gesprek (op school)*' ingevuld hebben, blijkt de meerderheid (88%, N = 244) daar geen nood aan te hebben. Er werd ook gevraagd of men op de hoogte is bij wie men op de hogeschool terecht kan om extra ondersteuning te bespreken. Van de 332 blijkt dat 173 (52%) dit weten, maar 159 (**47,9%**) **schijnen dit niet te weten**.

In VIVES geven 61.3% (N = 206) van de mantelzorgers aan dat de combinatie met de studie goed tot zeer goed lukt, terwijl dit voor **37.8%** (N = 127) **moeilijk tot heel moeilijk** verloopt.

Elke student heeft andere noden. De hoogste nood situeert zich bij een **aanspreekpunt** binnen de hogeschool (ongeveer de helft van de studenten weten niet bij wie ze terecht kunnen in de hogeschool), de nood aan **mentale en psychische ondersteuning** (studenten hebben nood aan een gesprek, maar niet in de hogeschool?), alsook is er een **hoge nood aan nota's**, wanneer het door mantelzorg niet lukt om de les te volgen.

Kwalitatieve resultaten analyse VIVES

Naast de twee onderzoekers van VIVES, participeerden er in totaal 25 deelnemers aan de werkgroepen, namelijk personen die in aanraking komen met studerende mantelzorgers: docenten uit de 6 studiegebieden, medewerkers van de faciliterende diensten (STUVO-medewerkers, studentenpsychologen, studie- en trajectbegeleiders die tegelijk ook docent zijn in een studiegebied), 1 studerende mantelzorger, 1 bachelorproefstudent sociaal agogisch werk en 2

medewerkers van Samana (als partners van dit onderzoeksproject). Van de 25 deelnemers, blijken er 6 personen zelf ook mantelzorger te zijn.

De volgende **thema's** kwamen aan bod in de werkgroepen: een gesprek met een studerende mantelzorger ontstaat meestal naar aanleiding van een gebeurtenis zoals minder goede examenresultaten, niet in de les zitten,.... Deze gebeurtenissen kunnen een knipperlicht-functie vervullen. Hierbij is het belangrijk dat docenten op een gepaste wijze de student benaderen, zodat er een vertrouwensrelatie kan groeien. Docenten hebben nood aan vorming om hierin te groeien. Het is belangrijk dat docenten doorverwijzen (bv. qua psychologische ondersteuning, of qua praktische ondersteuning thuis), echter tegelijk heeft de student nood aan opvolging en is het in contact blijven met de docent hierbij wenselijk. Studenten lijken nood te hebben aan een flexibele, menselijke aanpak, om bijvoorbeeld parallellessen bij te wonen, te laat te kunnen komen in de les,.... De veerkracht en zelfzorg bij studenten kan ook mee ondersteund worden. Studenten lijken ook nood te hebben aan de juiste informatie op het juiste moment: een centraal aanspreekpunt kan praktisch werken. Verder blijken we heel wat in huis te hebben, van de noden die studerende mantelzorgers in de kwantitatieve data omschrijven. Als hogeschool kunnen we proberen het signaal te geven: het kan lukken om 'zorgen voor' te combineren met 'studeren' en we willen je hierbij ondersteunen!

Vives voert een **inclusief diversiteitsbeleid**. De **mogelijke ondersteunende faciliteiten** voor studerende mantelzorgers, zijn geordend volgens het VIVES-ondersteuningsmodel. De vermelde percentages verwijzen naar de corresponderende antwoorden uit het kwantitatieve gedeelte.

Onderwijs: faciliteit aangepaste deadlines (64,2%), alternatief groepswork, examenspreiding (50,8%), faciliteit afwezigheid (60,7%) & te laat komen, faciliteit gsm in de les (42,2%) & bereikbaarheid, nood aan bijstand bij stages (43,3%) of studiereis, nood aan ruimte voor groepswork alsook nood aan stille ruimte, belang van afstandsonderwijs voor mantelzorgers.

Hogeschoolomgeving: studeren en zorg meer zichtbaar maken (affiche, informatiebrochure), studie- en trajectbegeleiding als centraal aanspreekpunt, voorwaarden 'student-mantelzorger' vastleggen (langdurige zorg, medisch attest, student neemt zorg op, zorg heeft impact op studies), ondersteuning vanuit STUVO (financieel en psychologisch), sensibilisering en vorming rond mantelzorg zowel bij studenten als bij docenten.

Persoonlijke hulpbronnen: nood aan financiële ondersteuning, psychologische ondersteuning (STUVO), nood aan oprechte belangstelling, nood aan contact met andere studerende mantelzorgers, nood aan vrijstelling van zorg tijdens de schooluren.

Studievaardigheden: nood aan nota's (27,1%), nood aan filmmateriaal bij gemiste lessen, nood aan een stille ruimte om te studeren op school.

Bovenstaande faciliteiten werden besproken met de leidinggevenden faciliterende diensten, alsook voorgesteld binnen de VIVES-raad. Het statuut student-mantelzorger wordt opgenomen in het OER 2019-2020.

We verwijzen graag naar het finale rapport, waar een gedetailleerde weergave van de projectresultaten wordt voorgesteld.

De werkgroepen binnen HOWEST brachten geen relevante nieuwe informatie bij.

6. Conclusies en vervolgonderzoek

17% van de respondenten blijkt jongvolwassen mantelzorgers te zijn. Elke studerende mantelzorgers heeft andere noden, bijgevolg is een persoonlijk gesprek steeds wenselijk om de individuele noden uit te klaren.

Aangezien studenten zelf weinig spreken over mantelzorg, is het aan te bevelen om **mantelzorg meer zichtbaar te maken in de hogeschool**, als (h)erkenning voor de zorg die ze combineren met studeren. Als studenten zichzelf (h)erkennen als mantelzorgers, kunnen ze zelf sneller de stap zetten om aanspraak te maken op faciliteiten op maat. Studerende mantelzorgers worden momenteel eerder toevallig ontdekt, naar aanleiding van gebeurtenissen zoals minder goede examenresultaten, afwezigheid in de les,.... Deze gebeurtenissen kunnen als knipperlichten fungeren en docenten kunnen er op een andere manier leren op reageren, met een open luisterhouding en met kennis over doorverwijsmogelijkheden. Hiertoe is er **nood aan vorming**. Eén op drie studerende mantelzorgers geeft aan nood te hebben aan een gesprek over de zorg die ze verlenen. Weinig studenten spreken erover op school, de meerderheid wenst er niet over te spreken op school en de helft van de studenten weten niet bij wie ze hiervoor terecht zouden kunnen. Wie wel spreekt over de zorg, ervaart wel veel begrip bij de studie- en trajectbegeleiders, bij een medestudent, bij een docent.

Studerende mantelzorgers duiden aan een **hoge nood** te hebben aan **mentale en psychische ondersteuning**. Veel studerende mantelzorgers bevinden zich ook in een kwetsbare positie als enige mantelzorgers, of als één van de twee mantelzorgers, waardoor de draaglast groot dreigt te worden. Ook blijken er relatief weinig professionals ingeschakeld te worden.

Heel wat studerende mantelzorgers nemen dagelijks zorg op, met een gemiddelde van 12u per week. Het bieden van mantelzorg heeft eerder **een negatieve invloed** op hun emotioneel welbevinden, hun vrijetijdsbesteding en hun schoolwerk. Ook het halen van een deadline blijkt moeilijk te zijn en ze hebben moeite om zich te concentreren. Mantelzorg brengt daarnaast **ook positieve gevolgen** met zich mee: de zorg oefent een positieve invloed uit op de relatie met de zorgbehoevende en de andere gezinsleden, alsook op hun persoonlijke ontwikkeling. Het geeft hen een goed gevoel omdat ze blij zijn de zorgbehoevende te kunnen helpen, ze voelen zich verantwoordelijk en waarderen kleine dingen. Bij een grote groep studenten lukt het **combineren van zorg en studeren goed tot heel goed**. Diepgaandere kwantitatieve analyse leverde geen duidelijk patroon op: de hypothesen dat het mogelijk beter lukt wanneer er meerdere mantelzorgers zijn of wanneer er meer professionele hulpverleners ingeschakeld worden of wanneer de student bij de zorgontvanger woont, blijken geen duidelijke grond te vinden.

Wanneer zorg ontstaat of de zorg toe neemt, hebben studerende mantelzorgers niet de mentale ruimte of de tijd om uit te zoeken welke ondersteuningsmogelijkheden er zijn binnen en buiten de hogeschool. Een **centraal aanspreekpunt** zou handig zijn, om alle vragen te beantwoorden en met kennis van zaken door te verwijzen.

Waar de studerende mantelzorgers nood aan lijken te hebben: **veel is effectief beschikbaar binnen de hogeschool**. Alle voorgestelde maatregelen (geordend volgens VIVES-ondersteuningsmodel) hebben als doel 'mantelzorg' meer zichtbaar te maken binnen de hogeschool en zo het thema meer bespreekbaar te stellen, zodat studerende mantelzorgers minder 'toevallig' ondersteuning krijgen. We proberen te voorkomen dat sommige studerende mantelzorgers een te zwaar studieprogramma blijven opnemen of dat ze de opleiding stopzetten, zonder eerst ondersteunende maatregelen uit te proberen.

De voornaamste beperkingen aan dit onderzoek zijn de eerder beperkte responsrate (23%) op het totaal aantal studenten van VIVES en HOWEST, de missing responses bij een aantal vragen en de vrij grote groep die voor een neutraal antwoord kiest bij de vraag 'of de zorg eerder positief of negatief beïnvloedt'.

Vervolgonderzoek is wenselijk en meer bepaald kwalitatief onderzoek, om zo verder in gesprek te gaan met de studerende mantelzorgers. In toekomstig onderzoek kan afgetoetst worden in welke mate de voorgestelde maatregelen opgemerkt worden en als ondersteunend worden ervaren door studerende mantelzorgers in VIVES. Ook bijkomende noden kunnen met behulp van kwalitatief onderzoek diepgaand geëxploreerd worden.

7. Samenwerking met de stuurgroep en andere actoren

Er was een nauwe samenwerking met mantelzorgvereniging Samana, vertegenwoordigd door Dhr. Francky Debusschere en Mevr. Kathleen Van Walle. De onderzoeksopzet werd besproken, alsook het opmaken van de vragenlijst voor de kwantitatieve bevraging gebeurde in overleg. Vanuit Samana werd er ook ondersteuning geboden in de werkgroepen van VIVES.

Er werd gewerkt met een stuurgroep, die als werknaam 'raad van inspiratie' kreeg en diende als klankbordgroep. De Raad van inspiratie werd samengesteld met mensen, die afkomstig waren vanuit diverse richtingen: (1) werkzaam binnen het Vlaams beleid, (2) partners van andere hogescholen, (3) vertegenwoordigers van de mantelzorgvereniging Samana en (4) studerende mantelzorgers.

Hieronder concreet de namen van de leden van de Raad van Inspiratie:

- Desnerck Greetje (HOWEST)
- Coupez Veerle (HOWEST)
- Student mantelzorger HOWEST
- Kerckhof Lisa (VIVES)
- Gheysen Freja (VIVES)
- Dhondt Hans (STUVO VIVES)
- Student mantelzorger VIVES
- Debusschere Francky (Samana)
- van Walle Kathleen (Samana)
- Verhaeghe Sofie (UGent)
- Jacobs Sven (iDrops)
- Bronselaer Joost (Wetenschappelijk medewerker Vlaamse Gemeenschap)
- Dekoker Benedicte (HOGENT)
- Lommelen Liesbet (Thomas More)
- Knaeps Jeroen (Thomas More)

De Raad van Inspiratie werd 2x uitgenodigd: (1) voor het bespreken van de vragenlijst (december 2018) en (2) voor de presentatie van de onderzoeksresultaten (augustus 2019).

8. Diffusie- en valorisatieacties

Zie appendix II – actieplan mantelzorgvriendelijk studentenbeleid VIVES 1920

Lirias output

Crevits, E., Simpelaere, I., & Bosteels, S. (2018). Dag van het onderzoek 2 okt 2018 - poster mantelzorgvriendelijk studentenbeleid. In *Dag van het onderzoek*. VIVES Brugge.

Crevits, E. (2018). Mantelzorgvriendelijk studentenbeleid - Dag van de wetenschap 25 nov 2018. In *Dag van de wetenschap*. VIVES Roeselare.

Crevits, E., Simpelaere, I., & Bosteels, S. (2018). Mantelzorgvriendelijk studentenbeleid - Presentatie Raad van Inspiratie 6 dec 2018. VIVES Brugge.

Crevits, E., Simpelaere, I., & Bosteels, S. (2019). Mantelzorgvriendelijk studentenbeleid - Presentatie Raad van Inspiratie 30 aug 2019. HOWEST Brugge.

Crevits, E. (2019). Mantelzorgvriendelijk studentenbeleid - dag van het onderzoek 1 okt 2019. In *Dag van het onderzoek*. VIVES Kortrijk.

Crevits, E. (2019). Ook in jouw klasgroep zijn er studerende mantelzorgers: wie zijn ze en wat kan jij als docent voor hen betekenen? In *Vivestival 2019*. VIVES Kortrijk.

9. Relatie met het onderwijs

De onderzoeksresultaten overstijgen de studiegebieden.

Er is contact met verschillende personen in VIVES om de verschillende maatregelen ingang te laten vinden in het hogeschoolleven. Dit is samengevat in een 'actieplan': appendix II. Directeur onderwijsbeleid Patricia Waerniers volgt dit verder op.

De studie- en trajectbegeleiders, alsook de medewerkers van STUVO kregen richtlijnen om concreet aan de slag te gaan met de ondersteunende maatregelen voor de studerende mantelzorgers.

Er werden studerende mantelzorgers betrokken in de raad van inspiratie.

Er kwamen studerende mantelzorgers aan het woord in de kwalitatieve interviews, tijdens de bachelorproef van Carolien Van Vynckt.

10. Literatuurlijst

Bronselaer, J., Demeyer, B., Vandezande, V. & Vanden Boer, L. 2018. Wat weten we (niet) over informele zorg in Vlaanderen? Voorstel voor het dichten van de cijfer- en kennislacunes Departement Welzijn, volksgezondheid en gezin, Brussel.

Carers Trust, 2012, 2016. Online informatie beschikbaar op <http://www.carers.org> en <http://www.youngcarersmatter.org>. Geconsulteerd, maart 2019.

De kracht van het engagement (2013). Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin <https://www.vlaanderen.be/publicaties/de-kracht-van-het-engagement-de-vermaatschappelijking-van-de-zorg-in-de-dagelijkse-praktijk-1>.

Dopmeijer, J. (2018). Factsheet onderzoek studieklimaat gezondheid en studiesucces 2017. Zwolle: Windesheim.

Eurocarers (2019). Policy paper on young carers. Geconsulteerd, mei 2019 op <https://eurocarers.org>.

Leu, A. & Becker, S. (2017) A Cross-national and comparative classification of in-country awareness and policy responses to 'young carers'. *Journal of youth studies*, vol.20, 6, 750-762.

Samana (2018). Onderzoeksproject Samana 2018, Samen naar een mantelzorgvriendelijke school.

Stolk, L. (2017). Standje doorgaan. Een kwalitatief onderzoek naar hoe jongeren mantelzorg en studie combineren en welke rol ondersteuning vanuit de onderwijsinstelling daarbij kan helpen (master thesis). Amsterdam: Vrije Universiteit.

Van der Heijde, C. M. , Vonk, P. & Meijman, F. J. (2015). Self-regulation for the promotion of student health. Traffic lights: the development of a tailored web-based instrument providing immediate personalized feedback. *Health Psychology and Behavioral Medicine*, 3(1), 169-189.

Van Oost, C., Neyrinck, L. & Schepens, E. (2018). *Ondersteunen van studenten in VIVES*. [visietekst]. Kortrijk: hogeschool VIVES.

Van Tienen, I., de Boer A., de Roos, S., van der Heijde, C., & Vonk, P. (2018) Gezondheids-en studie-uitkomsten bij mantelzorgende studenten. Expertiselaab Jonge Mantelzorgers. Opgehaald op 18/09/2018

https://www.scp.nl/Nieuws/Gezondheid_en_studieuitkomsten_bij_mantelzorgende_studenten

Van Vynckt, C. (2019). *Het kunnen zorgen voor iemand die je graag ziet, is één van de mooiste dingen in het leven*. [bachelorproef]. Kortrijk: Bachelor in het sociaal werk, Hogeschool VIVES, ongepubliceerde uitgave.

Vanderlinden, J., van Walle, K. (2019). Jonge mantelzorgers op school. Samana – Politeia: Brussel.

Vandeurzen, J. (2016), Nabije zorg in een warm Vlaanderen, Vlaams Mantelzorgplan 2016 – 2020, Brussel, Vlaamse overheid. <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/nabij-zorg-in-een-warm-vlaanderen-vlaams-mantelzorgplan-2016-2020>

Vanthuyne, T, Moyson T. & Coone, A. (2015). Verkennend onderzoek naar de leefsituatie en ondersteuningsnoden van jonge mantelzorgers. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap. Gent: onuitgegeven rapport HoGent.

Appendix I : Kwantitatieve vragenlijst 1819

Appendix II: Actieplan mantelzorgvriendelijk studentenbeleid 1920